

ЖӘМИЙЕТ ТӘРТИБИНЕ ҚАРСЫ ЖЫНАЯТЛАРДЫҢ ТҮСИНИГИ, ОЛАРДЫҢ ЖЫНАЙЫЙ-ХУҚЫҚЫЙ БЕЛГИЛЕРИ

Орақбаев Ерполат Темирбай улы

ҚМУ магистранты

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8046993>

ARTICLE INFO

Received: 08th June 2023

Accepted: 15th June 2023

Online: 16th June 2023

KEY WORDS

Бийзарлық, қумар ойындары, профилактика, хуқықбузарлық, зыян келтирiу, набыт қылыу, реформа, стратегия.

ABSTRACT

Бул мақалада жәмиет тәртібине қарсы жынаятлардың түсиниги, олардың түрлері,бул жынаятлардың жынайый-хуқықый белгилери хәмде бул жынаятлардың жәмиет, мәмлекет мәплерине зыян келтирiуи, пуқаралардың хуқық хәм еркинликлерине қәуип салыу дәрежеси хәр тәреплеме үйрениледи, сондай-ақ бул жынаятлар юридик анализ етиледи.

Мәмлекетимиз жәмиет раўажланыуының ҳәзирги заман басқышында инсан, оның қәдир-қымбаты, хуқық хәм еркинликлерин жоқары қәдирят сыпатында тән алынған. Инсан хуқықлары хәм еркинликлерин жоқары қәдирят сыпатында тән алынуу,сондай-ақ хәр қандай тараўда инсан хуқықларының үстинлиги жәмиет турмысында белгиленген қағыйдаларға әмел етиўди, пуқаралар ортасында өз-ара қатнасықларды жолға қойыўды, жас әўладты тәрбиялаўда жақсы қатнаста болыўды, халық саламатлығын тәмийинлейтуғын шәрт-шәраятлар жаратып бериўди зәруриятқа айландырады. Бул болса, өз гезегинде, пуқаралар тәрепинен жәмиеттеги минез-қулық, қәуипсизлик қағыйдаларына хәм халық саламатлығын сақлаўға қаратылған қағыйдаларға әмел етилиўин талап етеди.

Хәзирге дәўирде, өз ғәрезсизлик хәм раўажланыу жолына ийе болған мәмлекетимизде инсан хуқық хәм еркинликлерин қорғайтуғын,оларға кепиллик беретуғын көплеген норматив-хуқықый хұжетлер қабыл етилип, әмелиятқа енгизилип келинбекте. Сондай-ақ, суд-хуқық тараўындағы реформалардың да тийкарғы мақсети, инсан хуқық хәм еркинликлерин беккемлеўге қаратылған болып, өз гезегинде, жынаят нызамшылығын жетилистириў хәм либералластырыўға қаратылған бир қанша ўазыйпаларды әмелге асырыўды да талап етеди. Соның менен бирге мәмлекетимизде әмелге асырылып атырған суд-хуқық системасындағы реформалардан гөзленген мақсет жәмиетте тынышлықты сақлаў,жәмиетлик тәртипти хәм қәуипсизликти тәмийинлеў , пуқаралардың хуқық, еркинликлерин хәр қандай көринисте қол қатылмаслықлардан қорғау болып табылады.

Мәмлекетимизде суд-хуқық тараўында әмелге асырылып атырған түпкиликли реформалар, атап айтқанда жынаятшылыққа қарсы гүресий сыясатында

хуқықбузарлықлар профилактикасының орны хәм роли сезилерли дәрежеде аспақта. Өткен дәўир даўамында заман талапларына жуўап беретугын хуқықбузарлықлар профилактикасы хәм жынаятшылыққа қарсы гүресийдиң улыўма жаңа системасы жаратылды. Атап айтқанда жәмийетлик тәртипти қорғаў хәм хуқықбузарлықлар профилактикасына тийисли бир неше норматив-хуқықы хужжетлер қабыл етилди. Сондай-ақ Өзбекстан Республикасы Президентиниң 2021-жыл 29-ноябрде «2022-2025-жылларда Өзбекстан Республикасында жәмийет қәўипсизлигин тәмийинлеў системасын раўажландырыў Стратегиясы ҳаққында» ғы ПФ-27 санлы пәрманы қабылланды. Бул Стратегияда да жәмийетлик тәртипти сақлаўға байланыслы бир қанша ислер белгилеп берилди¹.

¹Сондай-ақ, Өзбекстан Республикасы Президенти тәрәпинен 2022-жыл 28-январда ПФ-60 санлы пәрманы менен «Өзбекстан Республикасының 2022-2026-жылларға мөлшерленген жаңа Өзбекстанның раўажланыў Стратегиясы» қабыл етилген. Стратегияның екинши бағдары ретинде, яғный Мәмлекетимизде эдалат хәм нызам үстинлиги принципери раўажланыўдың ең тийкарғы хәм зәрүрли шәртинен айландырыў деп аталып, усы бағдардың 16- мақсети: Жәмийет қәўипсизлигин тәмийинлеў, хуқықбузарлықлардың ислениўине себеп болған шәрт-шәраятларды өз уақтында анықлаў хәм сапластырыўдың нәтийжели системасын жаратыў деп белгилеп берилди².

Мәмлекетимизде алып барылып атырған реформаларға қарамастан бүгинги күнде жәмийет тәртибине қарсы жынаятлар сезилерли дәрежеде ушраспақта. Мәмлекетимиз нызамшылығы бойынша бундай жынаятларға бийзарылық, қумар хәм тәүекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды шөлкемлестириў хәм өткерий менен байланыслы жынаятлар киреди².

Дүньяда жәмийет тәртибине, жәмийет қәўипсизлигине қәўип салыўшы жынаятлар соның ишинде бийзарылық улыўма жынаятшылықтың 22% ти қурап, хәр жылы 9% ке асып бармақта³.

Буған байланыслы, статсистикалық мағлыўматларды көрип шығатуғын болсақ, бир ғана Қарақалпақстан Республикасының өзинде улыўма Жынаят кодекси 277-статьясы бойынша 2018-жылда 58 ис 88 шахс тәрәпинен, 2019- жылда 40 ис 60 шахс тәрәпинен, 2020-жылда 63 ис 86 шахс тәрәпинен, 2021-жалда 44 ис 100 шахс тәрәпинен, 2022-жылда 63 ис 87 шахс тәрәпинен әмелге асырылған болса, Жынаят кодекси 278-статьясы бойынша 2018-жылда 2 ис 2 шахс тәрәпинен, 2019-жылда әмелге асырылмаған, 2020-жылда 2 ис 2 шахс тәрәпинен, 2021-жылда 1 ис 1 шахс тәрәпинен, 2022-жылда 1 ис 1 шахс тәрәпинен исленген⁴.

¹ <https://nrm.uz/contentf?doc=676900> 2022 2025 yillarda o%E2%80%98zbekiston respublikasida jamoat havfsizligini taminlash tizimini rivojlantirish strategiyasi (o%E2%80%98zr prezidentining 29_11_2021_y_pf-27-son farmoniga 2-ilova)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana

² <https://lex.uz/docs/5841063>

³ <https://www.statista.com>

⁴ Өзбекстан Республикасы мәмлекетлик статистика комитетиниң 2023-жыл 01/3-01-22-396-санлы жуўап хатына қосымша.

Мамлекетимизде жәмийетлик тәртипти сақлау, адамлардың тынышлығы, олардың нызамлы мәплерине хәм хуқықлары қол қатылмаслығын тәмийинлеуге айрықша итибар қаратып келмекте.

Сол мүнәсебет пенен Жынаят кодесиниң өз алдына бабы мамлекеттиң жәмийетлик қәўипсизлиги менен биргеликте жәмийетлик тәртипке салыу, қорғауға алынған. Бул жынаятлардың улыўмалық объекти жәмийетлик тәртип болып табылады. Себеби, бул жынаятлардың қандай да бирин ислеу арқалы объект, биринши нәўбетте, жәмийетте қәлиплескен тәртипке хүжим етиледі. Жәмийетлик тәртибинде көрсетилген бул жынаят қурамы да тиккелей объект есапланады. Бул бирикпелердиң қосымша туўрыдан-туўры объекти денсаўлық, этика хәм адамлардың мүлки болыуы мүмкин.³

Жынаятлар қатарында бийзарылық жынаяттың жәмийетлик қәўиплиги айрықша әҳмийетке ийе есапланады. Себеби, бийзарылық жынаятты көплеген басқа жынаятлардың жүзеге келиўине себеп болады.

Усы қатарда бийзарылық жынаятты әдеўир кең тарқалған жынаят есапланып, ол хәр түрли көринислерде өз көринисин табады. Бийзарылық жынаяттың жәмийетлик қәўиплиги сонда, ол жәмийетлик тәртипке аўыр зыян келтиреді, сондай-ақ аўыр жынаятлар ислениўине имканият жаратады. Соның менен бирге ўрлық, тонаўшылық, адам өлтириў хәм ар-намысқа тийиў ушын жазаға хүким етилген шахсларды үйренгенимизде олардың ярымынан көби өз жынайый хәрекетлерин бийзарылық, ишкиликбазлық яки хәр түрли қумар ойынларына берилиў себепли баслағанлығын көриўимиз мүмкин. Бийзарылық хәрекетлериниң дерлик 90 % мәс халда исленеди⁵. Солай екен, бийзарылықтың пайда болыўына ишкиликбазлық да белгили дәрежеде тәсир көрсетеди. Буннан жуўмақ шығарыўымыз мүмкин, мәслик жағдайында бийзарылық исленсе Жынаят кодексиниң 277-статьясының ауырластырыўшы жағдайы деп баҳаланыўы мақсетке муўапық болады.

Бийзарылық хуқықбузарлық ретинде түрли дәрежеде жәмийетлик қәўип пенен байланыслы. Хәкимшилик жуўапкершилик ҳаққындағы кодесте хәм жынаят кодексинде бийзарылық жынаятты ушын жуўапкершилик белгиленген. Бийзарылықты хәкимшилик хуқықбузарлық хәм жынаят ретинде өз-ара парықлаўдың мәжбүрий өзгешелиги бул қылмыстың жәмийет ушын қәўиплиги. Объекттен тысқары хәр қандай жынаят қурамының элементлерин жәмийетлик қәўиптиң мәлим дәрежеси хәм өзгешелигин өз ишине алады, бирақ олардың хәрекетлери жәмийетлик қәўипине тәсири басқаша болады⁴.

Жәмийетлик қәўип қурамында объектив факторлар биринши орынға қойылыўы кереке, яғный жынайый хәрекет, ақыбетлер хәм кейинрек – айыпшылық дәрежеси, айыпкердиң шахсы менен характерленетуғын субъектив факторлар.

⁵ М.Уразалиев, Мәслик жағдайында исленген жынаятлар: олардың хуқықый тәбияты.// Хукук ва бурч N 1 (109)/2015 Б. 12

б. Феллов Л.А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. Советское государство и право, 1970, №

⁷ Крылов Г.В. Проблемы декриминализации деяний в советском уголовном праве. Дисс. канд. юр. наук. – М.,

Л.А.Фефеловтың сөзлерине көре, қылмыс ушын жуўапкершиликти белгилеўдиң еки критериясы әмелдеги, яғный жоқары дәрежедеги жәмийетлик қәўиплилик критериясы хәм жазаның қайтарылмаслығы принципин әмелге асырыў ушын зәрүр шәрт-шәраятлар бар екенлиги⁶ Тийкарынан, жәмийетлик қәўипи жынаят назамшылығының қадаған етиў зәрүр екенлигин тийкарлайтуғын факторлар арасында тийкары есапланады. Жәмийетлик қәўип жынайый искерлик хәм доминант жәмийетлик мүнәсебетлер ортасындағы байланыслықты ашып береді⁷.

Демек, бийзарылық жынаятының жәмийетлик қәўиплиги, бийзарылық жынаяты нәтийжесинде жәмийетте орнатылған тәртип-қағыйдалардың бузылыўы хәмде пуқаралардың денсаўлығына, мүлкине зыян келтириўинде көриўимиз мүмкин болады.

Жоқарыда жынаятқа берилген тәрийптен келип шыққан халда бийзарылық жынаятның төмендеги белгилерин ажыратып көрсетиў мүмкин.Биринши нәўбетте бийзарылық жынаятының жәмийетлик қәўиплилик қәсийети сонда, бул жынаят дүньяның барлық мәмлекетлеринде әмелде болып, бул жынаят басқа жынаятлардың жүзеге келиўи ушын тийкар ўазыйпасын атқарады. Бийзарылық жынаятының кейинги белгиси ретинде оның хуқыққа қылаплығы болып, хуқыққа қылаплығы - жәмийетлик қәўипли қылмыстың жынаят нызамы менен қадаған етилгенлигин аңлатады яғный бийзарылық жынаяты Өзбекстан Республикасы Жынаят кодексиниң 277-статьясы менен тәртипке солыныўын аңлатады.Бул жынаят курамында қасттың бар екенлиги бул қылмыста айыптың бар екенлигин аңлатады. Жынаяттың жазаға ылайқлылық белгиси жынаят нызамына қылап қылмыс ушын жаза бар екенлигин хәмде жынаят хәм жаза түсиниклери бир-бири менен мудами өз-ара байланыста екенлигин аңлатады. Жуўмақлап айтқанда, бийзарылық жынаятының белгилери қылмыстың жынайыйлығын белгилейтуғын тийкарғы критерия болып, жынаяттың материаллық (сыртқы) белгиси – «жәмийетлик қәўиплилик» болса, жынаяттың формал белгиси – «хуқыққа қылаплығы» деп есапланады, соның менен бирге, жынаятта «айыптың бар екенлиги» хәм «жазаға ылайықлылық» белгилери хуқыққа қылаплығы белгисинен келип шығады.

Жынаяттың объектив тәрәпи жәмийетлик тәртипти бузыў, жәмийетке қарата анық хұрметсизлик, пуқараларға қарата зорлық ямаса оннан пайдаланыў қәўипи менен байланыслы халда, соның менен бирге жоқ етиў, басқа адамлардың мүлкине зыян келтириў, арнаўлы инсапсызлық пенен характерленетуғын әдепсиз хәрекетлер етиўден ибарат. Бийзарылық жынаятлары төмендеги тийкарғы айрықмашылықлар менен характерленеди. Жәмийетлик тәртипти бузыў мәкемелер,карханалар яки жәмийетлик транспорттың нормал искерлигин күш ислетиў менен ўақтынша тохтатыў, жәмийетлик илажларына тосқынлық етиў,мүликти жоқ етиў, пуқараларға зыян келтириў. Бийзарылық рәсмий хәм материаллық жынаят есапланады. Ол жәмийетлик тәртипти қопал бузыў хәм жәмийетке хұрметсизлик минез-қулықлары әмелге асырылған ўаққыттан баслап тамамланған есапланады.Бийзарылық жынаяты себеплерине жәмийетке хұрметсизлик себепли келип шығатуын субъектив көз-қараслар, еркинликти унамсыз түсиниў нәтийжесинде жүзеге келетуғын жағдайлар киреди. Бийзарылық нийетлерине турпайылық, әдепсизлик, мийримсизлик,

бойсынбаўшылық хәм турпайылықтың түрли көринислери, жәмийетке хұрметсизликти билдириўши әдепсизлик киреди. Бийзарылықтың мақсети күш көрсетиў, қорқытыў, оған қәўетер оятыў, ўайран етиў, жәмийетлик тәртипти қопал түрде бузыў менен жәбирлениўшиниң мүлкине зыян келтириў.

Бийзарылық предмети өзгениң мүлки, бийзарылық предмети уйлерде, басқа имаратларда, жәмийетлик орынларда мүлк болып табылады.

Бул түрдеги жынаятлардың тиккелей объекти жәмийетлик тәртипти тәмийинлейтуғын жәмийетлик мүнәсебетлер есапланады. Жәмийетлик тәртипке қарсы жынаятлардың қосымша тиккелей объекти ретинде шахстың өмири, денсаўлығы, қәдир-қымбаты, қәўипсизлиги хәм ер жетпеген шахслардың нормал раўажланыўын тәмийинлейтуғын жәмийетлик мүнәсебетлер болыўы мүмкин. Жәмийетлик тәртипке қарсы жынаятлар объектив тәрәптен актив хәрекет яки хәрекетсизлик пенен исленеди. Мысалы, Жынаят кодекси 277-статьясы биринши бөлимінде нәзерде тутылған бийзарылық жынаятты жәмийетте жүрис-турыс қағыйдаларын қасттан менсинбеўшилик пенен байланыслы хәрекетлендириў, денеге жарақат салыў менен исленеди, сондай-ақ Жынаят кодекси 278-статьясында нәзерде тутылған қумар хәм тәўекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды шөлкемлестириў яки өткерий, сондай-ақ усындай ойынлар ушын қумарханалар шөлкемлестириў яки оларды сақлаўда көринеди.

Жәмийетлик тәртипке қарсы жынаятлар рәсмий хәм материаллық қурамлы дүзилиў өзгешелигине ийе есапланады. Мысалы, 277-статьяның биринши бөлимінде нәзерде тутылған жынаят рәсмий хәм материаллық қурамлы дүзилiske ийе, яғыный бул жағдайда айыпкердиң жәмийетте жүрис-турыс қағыйдаларын қасттан менсинбеў, урыў менен байланыслы хәрекетти ислеў менен жынаят тамамланады хәм қалған жағдайларда болса, денеге жеңил жарақат салыў яки өзгениң мүлкине әдеўир муғдарда зыян келтириў яки набыт қылыў менен байланыслы ақыбетлердиң келип шығыўын талап етеди.

Жынаят кодекси 278-статьясы биринши бөлимінде нәзерде тутылған қумар хәм тәўекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды шөлкемлестириў яки өткерий, сондай-ақ сондай хәрекетлер ушын қумарханалар шөлкемлестириў яки оларды сақлаў ўақтынан баслап тамамланған есапланады. Бул жынаяттың жәмийетлик қәўиплиги соннан ибарат, қумар ойынларын шөлкемлестириў хәм де өткерий менен байланыслы болған нызамға қылап искерлик нақ пуллардың банктен тысқары мәмилеси көбейиўине, салықлар хәм басқа төлеўлер төлеўден бас тартыўына шәраят жаратады хәм сол менен мәмлекеттиң экономикалық тийкарларына зыян жеткередеди. Буннан тысқары, қумар ойынларына шақырыў пуқаралар, әсиресе жаслардың санасына унамсыз тәсир көрсетеди, соның менен бирге жәмийетлик тәртиптиң бузылыўына, спиртли ишимликлер нормасынан артық тутыныўна хәм жәмийетлик қәўипли қылмыслар (әдетде, шахсқа қарсы жынаятлар хәм түрли ўрлықлар), соның менен бирге суицид (өзин өзи өлтириў) қа имканият жаратады.

Қылмысты Жынаят кодекси 278-статьясы биринши бөлими менен квалификация етилиўи ушын қумар хәм тәўекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды шөлкемлестириў ямаса оларды өткерий нызамға қылап болыўы керек. Өзбекстан

Республикасы Президентиниң «Қумар ойынларын шөлкемлестириў ҳәм өткизиў менен байланыслы нызамсыз искерлигиниң алдын алыў шаралары ҳаққында»ғы 2007-жыл 28-март қарарына муўапық, сондай-ақ қумар ойынларын шөлкемлестириў ҳәм өткизиў искерлигин мәмлекет тәрәпинен тәртипке салыўды жетилистириў, нызамсыз қумар ойынларын шөлкемлестириўге ҳәм де оларға жас өспиримлер ҳәм жасларды тартыўға көмеклесийши шәрт-шәраятларды тоқтатыў, қумар бизнесиниң раўажланыўы унамсыз ақыбетлериниң алдын алыў, нызамсыз қумар ойынлары шөлкемлестириўшилери ҳәм қатнасыўшыларының жуўапкершилигин күшейтиў мақсетинде Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң «Қумар ойынларын шөлкемлестириў ҳәм өткизиўди және де тәртипке салыў шаралары ҳаққында»ғы қарары қабылланды ҳәм оған көре 2007-жыл 1-сентябрден баслап Өзбекстан Республикасы аймағында қумар ойынларын ҳәм тәўекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды (сондай-ақ тотализаторлар) шөлкемлестириў ҳәм өткизиў қадаған етилди.

Жәмийетлик тәртипке қарсы жынаятлар түрлери Бийзарылық (ЖК 277-статья.) ҳәм Қумар ҳәм тәўекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды шөлкемлестириў ҳәм де өткерий (ЖК 278-статья) тәртибиндеги жынаятлар болып, бул жынаятлардың субъектлери улыўма субъектлер болып, яғный Жынаят кодекси 277-статьясының биринши бөлими ҳәм 278-статьясында нәзерде тутылған жынаяттың субъекти 16 жасқа толған ҳәр қандай физикалық шахслар ҳәмде Жынаят кодекси 277-статьясы екинши ҳәм үшінши бөлимлеринде нәзерде тутылған жынаятлардың субъектлери болса, 14 жас етип белгиленген.

Бийзарылық ҳәм Қумар ҳәм тәўекелшиликке тийкарланған басқа ойынларды шөлкемлестириў ҳәм де өткерий жынаятларының тиккелей объекти жәмийетлик тәртип ҳәмде онда орнатылған тәртип қағыйдалар болсып есапланады.

Жәмийетлик тәртип дегенимиз мәниси жағынан мәлим бир жәмийетте бар болған жәмийетлик нормалар менен мәмлекет тәрәпинен тәртипке салынатуғын, исленген ҳәм қоллап-қуўатланған пүткил система, жәмийетлик қатнасықлардың пүткил системасы түсиниледи. Кең мәнисте жәмийетлик тәртип мәлим бир тәризде тәрипленген жәмийетлик қатнасықлар системасын өз ишине алады: экономикалық, сыясий, материаллық ҳәм этикалық ҳәм тағы басқаларды, сол мүнәсебет пенен оны конституциялық басқарыў принципи шеңбериндеги жәмийеттеги адамлардың турпайый қағыйдалары комплекс ретинде белгилеў мүмкин.

В.В.Лазарев. Л.Л.Попов ҳәм Л.М.Розинлар «жәмийетлик тәртип-жәмийетлик қатнасықлар системасының мәлим бир сапасы болып, бул жәмийетлик қатнасықлардың тәртиплеринен ибарат болған, жәмийет турмысының муўапықлағы ҳәм ритимине, жәмийетлик қатнасықлар қатнасыўшыларының өз ҳуқық ҳәм миннетлемелерин тосқынлықсыз әмелге асырыўына ҳәм олардың мәплери, жәмийетлик ҳәмде жеке тынышлығының қорғаўына алып келеди» деп атап өтеди⁸. Б.Р.Кондрашовтың айтыўына қарағанда, жәмийетлик тәртипти кең мәнисте жәмийетлик нормаларға (ҳуқық нормалары, этика, үрип-әдетлер, дәстүрлер ҳәм басқалар) әмел етиў нәтийжесинде пайда болған, қол қатылмаслығы мәмлекеттиң пүткил сыясий системасы тәрәпинен кепиллик берилген жәмийетлик мүнәсебетлер

сиситемасы түсиниледи⁹ 5. Солай етип, «жәмийетлик тәртип» сөзиниң кең мәнисинде жәмийетте бар болған, жәмийетлик нормаларға, сондай-ақ хуқық нормалары хәм жәмийет қағыйдаларына муўапық раўажланған мүнәсебетлердиң пүткил системасы түсиниледи¹⁰. Н.Ф.Кузнетсова жәмийетлик тәртипти жәмийетлик орынлардағы мүсәсебетлердиң мәлим бир тәртиби, пуқаралардың жәийеттеги ис-хәрекетлердиң арнаўлы бир түрлери хәм формалары комплеки, жәмийетлик орынларда адамлардың минез-қулқын тәртипке салыўшы норматив хўжетлерде көрсетилген, хуқық хәм этика нормаларыда беккемленген деп тәриплениди¹¹. Т.М.Кафаров хәм Ш.Т. Мусаевлар жәмийетлик тәртипти мәмлекет мәкемелери хәм кәпханалары, жәмийетлик шөлкемлердиң жәмийет тәрәпинен тастыйықланған хызмет көрсетиўи, нормал социал-сыясий, ислеп шығарыў хәм басқа соцал искерлик, соның менен бирге, пуқаралардың нормал турмыс кеширийи хәм дем алыў ушын зәрүрли шәрт деп биледи¹².

Бийзарылық-жәмийетлик тәртипке қарсы қаратылған жынаят болып, жәмийетте жүрс турыс қағыйдаларын қасттан менсинбеўде көрсетилген хәрекетлер шахсты урыў, оған жеңил дене жарағатын жеткизиў яки өзгениң мүлкине әдеўир муғдарда зыян келтрийи яки оны әдеўир муғдарда набыт қылыў болып табылады.

Мәлим болғанындай, жәмийетте жүрис-турыс қағыйдаларын қасттан менсинбеў жолы менен исленетуғын бийзарлықты жынаят сыпатында баҳалаў ушын қылмыста төмендеги белгилерден бири әмелде болыўы шәрт: урыў менен байланыслы минез-қулықлар; - денеге жеңил зыян жеткизиў; - әдеўир зыян келтириў менен байланыслы халда өзгенин мүлкине зыян келтириў; - әдеўир зыян келтириў менен байланыслы халда өзгенин мүлкин набыт қылыў. Өзбекстан Республикасы Жоқары суды Пленумының 2002-жыл 14-июндағы «Бийзарылыққа тийисли ислер бойынша суд әмелияты хаққында»ғы 9-санлы қарарына көре, Бийзарылық қылмысын жынаят ретинде баҳалаў ушын жоқарыда көрсетилгенлердиң (урыў; денеге жеңил зыян жеткизиў; әдеўир зыян келтириў менен байланыслы халда өзгенин мүлкине зыян келтириў; - әдеўир зыян келтириў менен байланыслы халда өзгенин мүлкин набыт қылыў) хәммесиниң бир ўақытта болыўы талап етилмейди⁶.

Қәўипли рецидивист яки оғада қәўпли рецидивист тәрәпинен әмелге асырылған майда бийзарылықлар өз-өзинен жынайый жуўапкершиликти келтирип шығармайды.

Жуўмақлап айтқанымызда ғәрезсизлик жылларында әмелге асырылған кең көлемли реформалар нәтийжесинде республикамызда көше хәм жәмийетлик орынлардағы жынаятларға қарсы гүресиў хәм олардың профилактикасын тәмийинлейтуғын айрықша система қәлиплести. Мәмлекетте, оның аймақлық

⁸ Лазарев В.В., Попов Л.Л., Розин Л.М. Правовые основы обеспечения общественного порядка. М., 1967.

⁹ Кондрашов Б.П. Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения. М., 1998. С. 16.

¹⁰ Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. С. 15.

¹¹ Кузнецова Н.Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка. М., 1963. С. 3

¹² Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательствами на общественный порядок. Баку, 1983. С. 23.

бирликлеринде жэмийетлик тэртипти сақлаў хэм қәўипсизлигин тэмийинлеў биринши нәўбетте хуқық бузыўлардың, атап айтқанда, жынаятлардың алдын алыўға хызмет етти. Соның менен бирге исленген хуқықбузарлықлар ушын жуўапкершилик тэмийинленди яки жынаятлардың ашылыўына имканият беретугын мағлыўматлар топаланды, шахслар анықланды, хәтте бул искерликти алып баратуғын күшлер тәрөпинен яки қатнасыўында арнаўлы бир жынайый қылмыслар қылмыслар ашылды, оны ислеген шахслар ушын жуўапкершиликтиң анықлығы тэмийинленеди. Сондай-ақ бул түрдеги жынаятшылықтың алдын алыўымыз ушын бул жынаятларға жаза тайынлаў ўақтында жэмийетлик тэртипке қарсы жынаятлардың қәўиплилик дәрежесин, қылмыстың себебин, келтирилген зыянның сыпатын хэм муғдарын, айыпкердиң шахсын хэм де жазаны жеңиллестириўши хэм аўырластырыўшы жағдайларды есапқа алған ҳалда әдил жаза тайынлаўы лазым.

References:

1. [https://nrm.uz/contentf?doc=676900_2022_2025_yillarda_o%E2%80%98zbekiston_respublikasida_jamoat_havfsizligini_taminlash_tizimini_rivojlantirish_strategiyasi_\(o%E2%80%98r_prezidentining_29_11_2021_y_pf-27-son_farmoniga_2-ilova\)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistan](https://nrm.uz/contentf?doc=676900_2022_2025_yillarda_o%E2%80%98zbekiston_respublikasida_jamoat_havfsizligini_taminlash_tizimini_rivojlantirish_strategiyasi_(o%E2%80%98r_prezidentining_29_11_2021_y_pf-27-son_farmoniga_2-ilova)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistan)
2. <https://lex.uz/docs/5841063>
3. <https://www.statista.com>
4. Өзбекстан Республикасы мәмлекетлик статистика комитетиниң 2023-жыл 01/3-01-22-396-санлы жуўап хатына қосымша.
5. М.Уразалиев, Мәслик жағдайында исленген жынаятлар: олардың хуқықый тәбияты.// Хукуқ ва бурч N 1 (109)/2015 Б. 12
6. Фөфелов Л.А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. Советское государство и право, 1970, №
7. Крылов Г.В. Проблемы декриминализации деяний в советском уголовном праве. Дисс. канд. юр. наук. – М.,
8. Лазарев В.В., Попов Л.Л., Розин Л.М. Правовые основы обеспечения общественного порядка. М., 1967.
9. Кондрашов Б.П. Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения. М., 1998. С. 16.
10. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. С. 15.
11. Кузнецова Н.Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка. М., 1963. С. 3
12. Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательствами на общественный порядок. Баку, 1983. С. 23.